

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΟΥ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ
ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ ΚΑΙ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ

ΙΔΡΥΤΗΣ : ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ : ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΕΞΗΚΟΣΤΟΣ ΠΡΩΤΟΣ

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ — ΙΟΥΝΙΟΣ

1957

Ε.Σ.Α. ΠΡΟΣΚ. Ε.Π.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

Η ΠΕΡΙΠΕΤΕΙΑ ΤΗΣ “ΝΕΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ,” ΤΟΥ ΖΑΒΙΡΑ

Τὴν συμπάθειαν καὶ τὴν συγκίνησιν τῶν Ἑλλήνων διὰ τὴν τραγωδίαν τῆς Οὐγγαρίας κινεῖ τὸ αἶσθημα τῆς ἀγάπης καὶ τῆς εὐγνωμοσύνης πρὸς τὴν χώραν, ἣτις ὑπῆρξε ἡ μία ἀπὸ τὰς καλύτερας καὶ σπουδαιότερας ἐστίας τῆς πνευματικῆς καὶ ἐθνικῆς μας ἀναγεννήσεως. Τὸ ἔδαφος τῆς Οὐγγαρίας ἀφ’ οὗ τὸ 1699 διὰ τῆς συνθήκης τοῦ Κάρλοβιτς ἐλευθερώθη ἀπὸ τὸν τουρκικὸν ζυγόν, ἀπέβη καθ’ ὅλον τὸν 18ον αἰῶνα τὸ φιλόξενον ἄσυλον εἰς τοὺς φεύγοντας τὸν σκληρὸν δυνάστην, Ἡπειρώτας, Θεσσαλοὺς, μάλιστα δὲ Μακεδόνας, οἵτινες ἐγκαθιστάμενοι ἐκεῖ καὶ εὐδοκίμοῦντες ὡς ἔμποροι, ἐκαλλιέργουν συγχρόνως μὲ ζῆλον καὶ τὰ γράμματα, καὶ μὲ τὴν ἴδρυσιν σχολείων καὶ τὴν ἐκδοσὶν ἑλληνικῶν βιβλίων, ἔγιναν οἱ ἐργάται τοῦ κατὰ τὸν 18ον αἰ. ἑλληνικοῦ διαφωτισμοῦ καὶ οἱ δημιουργοὶ τῆς ἑλληνικῆς ἀναγεννήσεως. Εἰς πολλὰς δεκάδας ἀνέρχονται αἱ Ἑλληνικαὶ Κοινότητες τῆς Οὐγγαρίας, αἱ ὁποῖαι μὲ τὰ καταστατικά, τὰ σχολεῖα καὶ τὰς ἐκκλησίας τῶν ἀπετέλεσαν πρὸ 45 ἐτῶν τὸ θέμα περιφήμου πρυτανικοῦ λόγου τοῦ Σπυρίδωνος Λάμπρου, καὶ τὰ ἐκδοθέντα εἰς Οὐγγαρίαν ἑλληνικὰ βιβλία κατὰ ἑκατοντάδας ἀριθμοῦνται εἰς τὴν ἀπὸ τὸν καθηγητὴν Χόβαρτ πρὸ τινῶν ἐτῶν ἐκδοθεῖσαν εἰδικὴν βιβλιογραφικὴν μελέτην.

Ἐπεισόδιον μεταθανάτιον ἀπὸ τὴν ζωὴν καὶ τὴν δρᾶσιν ἑνὸς ἐκ τῶν παραγόντων τοῦ ἀπὸ τὴν Οὐγγαρίαν ἑλληνικοῦ διαφωτισμοῦ θὰ ἀποτελέσῃ τὸ θέμα τῆς ταπεινῆς μου προσφορᾶς εἰς τὸν πνευματικὸν ἕρανον, εἰς τὸν ὁποῖον μᾶς προσκαλεῖ διὰ τὴν Οὐγγαρίαν ἡ «Νέα Ἑστία». Πρόκειται περὶ τοῦ γνωστοῦ καὶ περιφήμου διὰ τὴν σοφίαν καὶ τὴν φιλοπατρίαν του Γεωργίου Ζαβίρα.

Ὁ Γεώργιος Ζαβίρας ἐγεννήθη τὸ 1744 εἰς τὴν Σιάτισταν τῆς Μακεδονίας ἀπὸ πατέρα κοσμογυρισμένον πραγματευτὴν καὶ φαρμακοποιὸν καὶ ἔλαβεν ἱκανὴν μόρφωσιν εἰς τὸ Σχολεῖον τῆς γενετείρας ἀπὸ σπουδαίους διδασκάλους, ὡς ὁ ἐξ Ἰωαννίνων Νικόλαος Βάρκοσης. Μετὰ ταῦτα, ὡς ὁ ἴδιος γράφει, «χαίρειν ἔσας τὴν Σχολὴν, ἀπολιπὼν τὴν πατρίδα τῷ ἔτει 1760, ἀνῆλθεν εἰς Οὐγγαρίαν καὶ

τὸν ἐμπορικὸν ἠσπασατο βίον». Τὸ 1770 ἤκουσεν ἀνώτερα μαθήματα ἀπὸ τοὺς εἰς Κολοκίαν (Kolotschia) Λατίνους μοναχοὺς Πιαρίστας «ἐφ’ οὗσον αὐτῶ τὰ τῆς ἐμπορίας ἐπετρέψαντο, ὕστερον δὲ ὑπὸ τῆς φιλομαθείας οἰστρηλατούμενος καὶ μὴ συγχωροῦντος αὐτῷ τοῦ Ἑρμοῦ ἐν τοῖς σχολείοις ἐνδιατρίβειν, μετὰ καιρὸν συνεστήσατο ἑαυτῷ μικρὰν βιβλιοθήκην ἐν ἧ κατηνάλωσε σχεδὸν περὶ τοὺς πέντε χιλιάδων στατηῖρας (φιορίνια)... Ἐπονήθησαν δὲ αὐτῷ τὰ δε». Ἀκολουθεῖ ἡ ἀναγραφή δεκαπέντε ἰδίων τοῦ Ζαβίρα συγγραμμάτων, θεολογικῶν, ἱστορικῶν, γεωγραφικῶν, βοτανικῶν, γραμματικῶν, καὶ δεκαεννέα μεταφράσεων διαφόρων ξένων ἔργων καὶ διαφόρων κλάδων ἐκ τῆς λατινικῆς, γαλλικῆς, γερμανικῆς καὶ οὐγγαρικῆς γλώσσης.

Πρῶτον καὶ ὡς κορωνίδα εἰς τὴν ἀναγραφὴν ταύτην τῶν ἰδίων συγγραμμάτων ἀναφέρει ὁ Ζαβίρας τὴν «Νέα Ἑλλάδα» διὰ τῶν ἐξῆς: «Τὸ παρὸν σύγγραμμα, τοῦτέστι ἡ Νέα Ἑλλάς, τῆς ὁποίας ἴδε τὴν ἐν ἀρχῇ αὐτῆς ἐπιγραφὴν, τοῦτο κατ’ ἀρχὰς νῦν ἐγράφτο καθὼς ὁράται ὡς τῆς ἀρκτου σκυμνίου ἀμορφον καὶ ἀνάρθρωτον. Ἀλλ’ ἦν θεὸς διδῶν, ἴσως ὕστερον τῆ γλώττη λεάνη καὶ περιθάληψη ὡς ἴδιον τέκος καὶ ἐκμορφώση αὐτό». Ἡ δὲ ἐπιγραφὴ τοῦ ἔργου, εἰς τὴν ὁποῖαν παραπέμπει ὁ Ζαβίρας ἔχει ὡς ἐξῆς: «Νέα Ἑλλάς, ἢ τοι Ἱστορία τῶν πεπαιδευμένων Ἑλλήνων, τῶν μετὰ τὴν θλιβεράν τοῦ Γένους ἡμῶν κατὰπτωσιν ἀκμασάντων, καὶ τὴν προβεβηκυῖαν καὶ ψυχορραγοῦσαν Ἑλλάδα τοῖς αὐτῶν πόνοις καὶ ἰδρώσιν ὡς οἶόν τε ἦν ἀντιπελαργησάντων καὶ ἀναζωπυρησάντων ἐν ἧ καταλέγονται καὶ πάντα σχεδόν τὰ Συγράμ-

ματα αὐτῶν καὶ ποῦ, καὶ πότε καὶ ποσάκις ἐξεδόθησαν· τὰ δὲ ἀνέκδοτα ἐντίσι βιβλιοθήκαις τῆς Εὐρώπης ἢ τῆς Ἑλλάδος ἐναπόκεινται... Συνερανισθεῖσα παρὰ Γεωργίου Ἰωάννου Ζαβίρα τοῦ ἐκ Σιατίστης τῆς Μακεδονίας. Σημείωσαι ὅμως ὅτι τοῦτο εἶναι τὸ πρῶτον σχέδιον ὄθεν καὶ ἀμφοῖν καὶ ἀκαλλές, ὅστερον δὲ μέλλει νὰ διορθωθῆ καὶ νὰ βαλθῆ εἰς κάλιτέραν τάξινα καὶ ρυθμόν».

Τὸ πρωτόγραφον καὶ ἰδιόγραφον τοῦτο ἔργον τοῦ Ζαβίρα εὐρίσκεται εἰς τὸ Τμήμα τῶν Χειρογράφων τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης καὶ φέρει τὸν ἀριθμὸν 1255, ἀντιγράψας δὲ τὸ κείμενον ὁ τότε λόγιος βιβλιοθηκᾶριος Γεώργ. Κρέμος ἐξέδωκεν αὐτὸ τὸ 1872 ὑπὸ τὸν τίτλον «Νέα Ἑλλάς» ἢ «Ἑλληνικὸν θέατρον». Ἀλλὰ γύρω ἀπὸ τὴν ἔκδοσιν αὐτὴν ἔγινε μεγάλος ἀπὸ τοὺς συνήθεις δυστυχῶς εἰς τὴν Ἑλλάδα φιλολογικὸς καυγᾶς, ὁ ὁποῖος ἐκδηλώθηκε εἰς τὸ Πανεπιστήμιον καὶ εἰς τὰς Ἐφημερίδας τῶν Ἀθηνῶν, τοῦ Βυζαντίου καὶ τῆς Τεργέστης, ἔφθασε μέχρι καὶ τοῦ ἀνευλαβοῦς σατυρισμοῦ καὶ τῆς «πομπείας» τοῦ ὀνόματος Ζαβίρας ἀπὸ τοὺς μασκαράδες τῆς ἀποκρηᾶς τοῦ 1872.

Τὸ ἱστορικὸν τῆς περιέργου αὐτῆς ὑποθέσεως ἔχει ὡς ἐξῆς: Ὁ Ζαβίρας ἀποθανὼν τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1805 ἀφῆκεν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Κοινότητα τῆς Βουδαπέστης τὴν βιβλιοθήκην του καὶ τὰ ἐν χειρογράφοις κατάλοιπα συγγράμματά του, μεταξὺ τῶν ὁποίων τὸ σπουδαιότερον ἦτο ἡ «Νέα Ἑλλάς». Τὸ ἔργον τοῦτο ἦτο προσωπογραφικὴ γραμματολογία τῶν ἀπὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κων/λεως Ἑλλήνων συγγραφέων, πρόδρομος τῶν ὁμοειδῶν ἔργων τοῦ Βρετοῦ, τοῦ Παρανίκα καὶ τοῦ Σάθα. Τοῦτο καίτοι ἡμιτελές, διότι δὲν ἐπρόφθασε νὰ τὸ τελειώσῃ καὶ νὰ τὸ συμπληρώσῃ, εἶχε κάμει τὸν συγγραφέα γνωστὸν, ὄχι μόνον εἰς τοὺς ὁμογενεῖς, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς Εὐρωπαίους λογίους.

Ὁ Ζαβίρας συνηθίζων νὰ γράφῃ εἰς διπλᾶ καὶ πολλαπλᾶ τὰ ἔργα του, ὅπως βλέπομεν εἰς τὴν ἀναγραφὴν τῶν ἔργων του, ὅπου εἰς τὰ περισσότερα σημειώνει «σώζεται παρ' αὐτῶ καὶ παρ' ἄλλοις χειρογράφοις», εἶχε γράψῃ καὶ τὴν «Νέαν Ἑλλάδα» εἰς δύο ὁμοια ἰδιόγραφα, κατατεθέντα μετὰ τὸν θάνατόν του καὶ τὰ δύο εἰς τὴν Ἑλληνικὴν βιβλιοθήκην τῆς Βουδαπέστης. Ὁ Ἄνθιμος Γαζῆς, γνωρίζων τὸ ἔργον καὶ ἐκτιμῶν τὴν ἀξίαν αὐτοῦ, τὸ ὁποῖον χαρακτηρίζει «ἀπαθανατισμοῦ ἄξιον», ζητεῖ καὶ λαμβάνει ἀπὸ τὴν βιβλιοθήκην τῆς Ἑλλ. Κοινότητος τῆς Βου-

δαπέστης μετὰ τὴν μεσολάβησιν τοῦ ἀνεψιοῦ καὶ κληρονόμου τοῦ Ζαβίρα καὶ τὰ δύο χειρόγραφα τῆς «Νέας Ἑλλάδος», ἀναγγέλλει δὲ εἰς τὸν «Λόγιον Ἑρμῆν» τῆς Βιέννης κατ' ἐπανάληψιν (1811 καὶ 1812), ὅτι παρασκευάζει τὴν ἔκδοσιν τῶν ἔργων ἐκ τῶν παρ' αὐτῶ εὐρισκομένων αὐτογράφων τοῦ Ζαβίρα καὶ ζητεῖ «γενναῖόν τινα φιλόμουσον», ὅστις θὰ κατέβαλλε τὰ ἔξοδα τῆς ἐκδόσεως. Ἀλλὰ ἡ προσπάθεια αὐτὴ τοῦ Ἄνθιμου Γαζῆ δὲν εὐωδόθη, ὅπως ἐπίσης δὲν εὐωδόθη κατόπιν καὶ ἄλλη διὰ τὴν ἔκδοσιν κοινὴ Μουστοξύδη καὶ Ἀσωπίου προσπάθεια, ἀποθανόντος τοῦ Ἄγγλου φιλέλληνοσ Λόρδου Γκύλφορντ, ὅστις θὰ ἐνίσχυε χρηματικῶς τὴν ἔκδοσιν.

Τὸ χειρόγραφον ἔργον τοῦ Ζαβίρα παρέμενε ἐκτοτε εἰς χεῖρας τοῦ ἐτέρου τῶν ἐκδοτῶν τοῦ ἐν Βιέννῃ ἑλληνικοῦ περιοδικοῦ «Λόγιος Ἑρμῆς» Θεοκλήτου Φαρμακίδη, ὅστις γενόμενος ὕστερα καθηγητῆς εἰς τὴν Ἴόνιον Ἀκαδημίαν, προκειμένου νὰ ἀναχωρήσῃ ἐκ Κερκύρας εἰς τὴν ἐπαναστατημένην Ἑλλάδα τὸ 1825, παρέδωκε καὶ τὰ δύο χειρόγραφα τοῦ Ζαβίρα εἰς τὸν ἐκεῖ συνάδελφόν του Κωνσταντῖνον Ἀσώπιον. Ὅταν δὲ μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῶν πραγμάτων εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀποκατεστάθη καὶ ὁ Φαρμακίδης εἰς τὸ ἐλεύθερον Κράτος, μέγας καὶ πολὺς, ἀπέστειλεν εἰς αὐτόν ἐκ Κερκύρας ὁ Ἀσώπιος τὴν «παρκαταθήκην» τοῦ βιβλίου τὸ ὁποῖον χαρακτηρίζει «κειμήλιον». Ἐγκατασταθεὶς δὲ καὶ ὁ Ἀσώπιος ἀπὸ τοῦ 1842 εἰς τὰς Ἀθήνας, καὶ ἔχων πάντοτε κατὰ νοῦν, ὡς γράφει, τὴν ἔκδοσιν τοῦ Ζαβίρα, ὠμίλησε περὶ αὐτῆς μετὰ τὸν Σπυρίδωνα Ζαμπέλιον καὶ μετὰ τὸν Παῦλον Λάμπρον τῆ ἐπινεύσει πάντοτε τοῦ Φαρμακίδη, ὅστις ἀποθανὼν τὸ 1860 ἀφῆκε τὰ χειρόγραφα τοῦ Ζαβίρα εἰς τὴν Ἐθνικὴν Βιβλιοθήκην, ἣτις ἦτο τότε ἐντὸς τοῦ Πανεπιστημίου καὶ παράρτημα αὐτοῦ. Ὁ πολὺς τῆς Πολίτικῆς Δικονομίας καθηγητῆς Βασίλειος Οἰκονομίδης, παραδίδων τὴν πρυτανεῖαν τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1860 καὶ λογοδοτῶν περὶ τῶν κατ' αὐτὴν πεπραγμένων, ἔλεγε μεταξὺ τῶν ἄλλων: «Ὁ ἀοίδιμος καθηγητῆς Θεοκλήτοσ Φαρμακίδης (κατέλιπε) τὴν ἐκκλησιαστικὴν αὐτοῦ βιβλιοθήκην περιέχουσαν πολλὰ πλείστου λόγου ἀξία συγγράμματα, ἐν οἷς καὶ χειρόγραφον τῆς Πεντατεύχου ἀρχαιότατον, καὶ τὴν τοῦ Ζαβίρα ἱστορίαν τῆς Νεοελληνικῆς Φιλολογίας ἐν πρωτοτύπῳ καὶ ἀντιγράφῳ».

Μὲ τὴν κατάθεσιν εἰς τὴν Ἑθν. Βιβλιοθήκην δὲν ἔλειψαν αἱ φροντίδες τῶν ἀρμοδίων διὰ τὴν συντήρησιν καὶ ἔκδοσιν

τοῦ χειρογράφου ἔργου τοῦ Ζαβίρα. Κατὰ τὸ ἔτος 1867 ὁ τότε ἐφορεύων τῆς Ἑθν. Βιβλιοθήκης καθηγητῆς Κωνστ. Φρεαρίτης ὑποβάλλει πρὸς τὸ Ὑπουργεῖον τῆς Παιδείας αἰτήσεις καὶ πρότασιν ὅπως ἐπιτραπῆ ἡ ἐκδοσις τοῦ χειρογράφου Ζαβίρα ὑπὸ τῆς Ἐφορίας τῆς Ἑθν. Βιβλιοθήκης, χορηγούμενης εἰς αὐτὴν τῆς δαπάνης τοῦ χάρτου καὶ τῆς ἀδείας τῆς τυπώσεως εἰς τὸ Ἑθνικὸν Τυπογραφεῖον. Ἄλλ' ὅπως γράφει ὁ Φρεαρίτης εἰς τὰς «Ἐὐθύναις» αὐτοῦ (Ἀθῆναι 1868 σελ. 431) «πλην καὶ ἐνταῦθα ἡ φωνὴ ἡ μῶν ὑπὴρξε φωνὴ βωβῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ!»

Δύο ἔτη ὕστερον ὁ πρύτανις τοῦ Πανεπιστημίου Γεώργιος Ράλλης, ὁμιλῶν εἰς τὴν πρυτανικὴν του λογοδοσίαν τὸ 1869 περὶ τοῦ χειρογράφου τοῦ Ζαβίρα, ἔλεγεν ὅτι τοῦτο εἶναι «πεπαλαίωμένον καὶ παρειαργμένον ὡς ἐκ τῆς σκαίρας αὐτοῦ χρήσεως» καὶ ὅτι ἡ Σύγκλητος πρὶν ἀποφασίσῃ περὶ τῆς διὰ τοῦ τύπου ἐκδόσεως τοῦ ἔργου, διώρισεν ἐπιτροπὴν ἐκ τῶν καθηγητῶν Φιλίππου Ἰωάννου, Στεφάνου Κουμανούδη καὶ Εὐθυμίου Καστόρχη πρὸς ἐξέτασιν τῆς καταστάσεως καὶ τῆς ἀξίας τοῦ «ἱστοριογραφήματος» τοῦ Ζαβίρα, ἀλλὰ καθὼς φαίνεται, ἡ γνώμη τῆς ἐπιτροπῆς αὐτῆς δὲν ἦτο εὐνοϊκὴ ὑπὲρ τῆς ἐκδόσεως.

Τὸ ἀκόλουθον ἔτος 1870, διορισθεὶς βιβλιοφύλαξ τῆς Ἑθν. Βιβλιοθήκης ὁ ἄρτι ἐκ Γερμανίας ἐπανελθὼν ὑπότροφος τῆς Κυβερνήσεως Γεώργιος Κρέμος, ἔχων συμπαραστάτην τὸν μορφωμένον Ἐφορον τῆς Βιβλιοθήκης Κερκυραῖον Σπυρ. Κόμμον, ὑπέβαλεν εἰς τὴν Σύγκλητον, πρυτανεύοντος (1870 - 1871) τοῦ Κωνστ. Βουσακῆ, πρότασιν περὶ ἐκδόσεως τοῦ ἔργου τοῦ Ζαβίρα, ἣτις ἔγινε δεκτὴ, ἀνατεθείσης τῆς ἐκδόσεως εἰς τὸν Κρέμον, καὶ χορηγοῦντος τὴν δαπάνην αὐτῆς τοῦ «εἰς Αὐστρίαν ἐγκατεστημένου πλουσίου Μακεδόνα Θεοδώρου Δούμπα. Ἔτσι ἄρχισεν ἀτυπῶνται τὸ ἔργον τοῦ Ζαβίρα εἰς τὸ τυπογραφεῖον τῆς Ἐφημερίδος τῶν Συζητήσεων καὶ εἶχε ἀρκετὰ προχωρήσει ἡ τύπωσις, ὅποτε ὁ πρύτανις τοῦ ἀκολουθοῦ ἔτους (1871 - 1872) Εὐθύμιος Καστόρχης, δυσσαρεστημένος διὰ τὴν παρά τὴν γνώμην του ἀποφασισθεῖσαν ἐκδοσιν, διέταξε τὴν αἰφνιδίαν διακοπὴν αὐτῆς, ἡ δὲ πρυτανικὴ αὐτῆ πρᾶξις ὑπῆρξεν ἡ ἀφορμὴ τῆς ἀναφυεῖσης ἔριδος, ἣτις διὰ μακρῶν ἐκτίθεται εἰς τὰ προλεγόμενα τῆς ἐκδόσεως τοῦ Κρέμου.

Ἐκ τῶν δύο ἀντιμαχομένων μερίδων, οἱ μὲν ὑπὸ τὸν Καστόρχην ἰσχυρίζοντο ὅτι τὸ ἔργον τοῦ Ζαβίρα εἶναι ἀνάξιον λόγου, ἔργον ἀγραμμάτου ἀνθρώπου, τινὲς δὲ ὅτι εἶναι καὶ πλαστόν, καὶ ὅτι ἡ ἐκδοσις του ἀποτελεῖ «αἰσχος» διὰ τὸ

Πανεπιστήμιον. Οἱ ἄλλοι ὑπὸ τὸν Ἀσώπιον ἐφρόνουν ἀντιθέτως, ὅτι εἶναι ἔργον τοῦ Ζαβίρα γνήσιον, σπουδαῖον, καὶ κειμήλιον ἔθνικόν. Εἰς τὴν διαμάχην εἶχον ἀναμειχθῆ καὶ ἐξωπανεπιστημιακοὶ λόγιοι, ἄλλοι μὲν, ὡς ὁ ἱατροφιλόσοφος Σοφοκλῆς Οἰκονόμος καὶ ὁ Σάθας, τασσόμενοι μὲ τὸν Καστόρχην καὶ ἄλλοι, ὡς ὁ λόγιος Ἀρχιμανδρίτης Ἀνδρόνικος Δημητρακόπουλος μὲ τὴν γνώμην τοῦ Ἀσωπίου. Μάλιστα εἶχε κάμει ἐντύπωσιν ἡ ἀνάμειξις εἰς τὸν ἀγῶνα τοῦ Σάθα, ὅστις ἔψευγεν ἔργον, ἀπὸ τοῦ ὁποῖον ὁ ἴδιος πλείστα, ἀκόμη καὶ μετὰ τῶν σφαλμάτων, εἶχε παραλάβει καὶ σφετερισθῆ διὰ τὴν βραβεύθεισαν «Νεοελληνικὴν Φιλολογίαν» αὐτοῦ. Ἀπὸ τὰς ἀντεγκλήσεις εἰς τὰς ἐφημερίδας καὶ ἀπὸ τὸν ἰγενόμενον θόρυβον ἀνεμειχθῆ καὶ ὁ δῆλος εἰς τὸ ζήτημα, τὸ ὁποῖον ἀπὸ φιλολογικοῦ εἶχε καταντήσει δημαγωγικόν. «Ἐζητεῖτο (γράφει ὁ Κρέμος) ὅπως καὶ ἡ ἐσχάτη τάξις καὶ πᾶσα ἡλικία καὶ γένος ἀνθρώπων μάθῃ καὶ ὁμιλῇ περὶ τοῦ ζητήματος τοῦ Ζαβίρα. Καὶ τίς καιρὸς μᾶλλον εὐπρόσδεκτος τῶν ἀπόκρεων; Ἡ τοίμασαν οἱ περὶ τὸν πρύτανιν, αὐτοῦ τοῦ πρυτάνεως, ὡς λέγεται, ἐλσηγησάμενου, διαδήλωσιν κατὰ τοῦ Ζαβίρα! Ἀγέλημα σκαράδων περιερχόμενη τὰς ἀγυῖας καὶ ῥύμαστων Ἀθηνῶν κατὰ τὰς ἡμέρας τῶν ἀπόκρεων καὶ τῆς τυρινῆς, περιῆγεν ἐν πομπῇ βιβλίον εἰς φύλλον, ἰσομέγεθες καὶ ὁμόχρου τῷ χειρογράφῳ τοῦ Ζαβίρα, φέρον ἐπιγραφὴν κεφαλαίοις γράμμασι τὸ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΟΝ ΖΑΒΙΡΑ, ἐπαντοίους χλευαστικοὺς διαλόγους πλάττουσα καὶ τὰ βλάμματα τῶν παρερχομένων ἀνθρώπων ἐπισπώμενη... Τινὲς τῶν τῆς ἀσεβείας ὁμάδος πρὸς αἰτιολογίαν δὴθεν ἔλεγον: Ὁ Ζαβίρας εἶναι Βούλγαρος τὸ εἶπαν οἱ καθηγηταὶ τοῦ Πανεπιστημίου» Παρομοίας σκηνὰς εἶδαμεν δυστυχῶς καὶ ἐμεῖς οἱ μεταγενέστεροι μὲ τὰς διαδηλώσεις διὰ τὴν μετάφρασιν τῆς Ὀρεστείας τοῦ Αἰσχύλου καὶ μετὰ τὰς φωνὰς! «Κάτω τὰ ροῦβλια»!

Εἰς τὴν περὶ τῆς ἀξίας τοῦ βιβλίου διαμάχην προσετέθη καὶ ἡ ἐξαφάνισις τοῦ ἐτέρου τῶν ὑπὸ τοῦ Φαρμακίδου καταλειφθέντων χειρογράφων τῆς Νέας Ἑλλάδος τοῦ Ζαβίρα, ἐξ ἀφορμῆς δὲ τούτου ἔγιναν ἀνακρίσεις διὰ τὴν κατανομήν εὐθυνῶν μεταξὺ

τῶν κατὰ καιροὺς ἐφόρων καὶ ἐφορευόντων εἰς τὴν Ἐθνικὴν Βιβλιοθήκην, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον παρῴξυνε τὴν διαμάχην.

Μεταξὺ τῶν εἰσαχθέντων τὰ ἔτη 1929 καὶ 1930 εἰς τὸ Τμήμα τῶν Χειρογράφων τῆς Ἐθν. Βιβλιοθήκης Καταλοίπων τοῦ Ἀσωπίου, ἄλλων ἐκ δωρεᾶς καὶ ἄλλων ἐξ ἀγορᾶς, εὗρέθη καὶ ἀντίγραφον τῆς Νέας Ἑλλάδος τοῦ Ζαβίρα, τὸ ὁποῖον ἔλαβε τὸν ἀριθμὸν 2931. Εἶναι ἀσφαλῶς

τὸ ἀντίγραφον ποῦ φοβούμενος, ὡς λέγει, ὁ Ἀσωπίος μήπως χαθῆ ἢ ἄλλως βλαφθῆ τὸ πρωτόγραφον, ἔδαπάνησε περὶ τὰ τριάκοντα δίστηλα καὶ ἔκαμε χωριστὸν ὅταν εἶχεν εἰς χεῖράς του τὴν εἰς αὐτὸν ἐμπιστευθεῖσαν παρακαταθήκην τοῦ Φαρμακίδου. Ὁ ὑπ' αὐτοῦ ἀναφερόμενος ἀντιγραφεὺς Κεφαλᾶς θὰ ἦτο Κερκυραῖος.

ΣΩΚΡ. Β. ΚΟΥΓΕΑΣ
τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν

Ἡ Δημοτικὴ Βιβλιοθήκη τῆς Βουδαπέστης